

Hyvinvointivaltioiden mallit

- Hyvinvointivaltion suppea tulkinta:
 - sosiaalipalvelut, tulonsiirrot jne.
- Hyvinvointivaltion laaja tulkinta:
 - valtion rooli talouselämässä
 - työllisyys, palkat, koulutus, terveyspalvelut, asuntokysymykset, sosiaalipalvelut, verotusjärjestelmä, vakuutukset jne. → hyvinvointikapitalismi

Mikko Mattila 2003

1

Taustaa

- Hyvinvointivaltion kehitys alkoi teollistumisen seurauksena
- Teollistumisesta seurasi yhä useampien ihmisten siirtyminen omavaraistaloudesta palkkatyöhön ja näin markkinoiden piiriin (commodification)
- Yleisellä tasolla hyvinvointivaltion keskeinen piirre on ollut työntekijöiden markkinariippuvuuden vähentäminen (decommodification) → "sosiaalinen kansalaisuus"

Mikko Mattila 2003

2

Historiaa

- Aatehistoriallisesti hyvinvointivaltion kehitykseen ovat vaikuttaneet
 - 1) konservatismi,
 - 2) liberalismi ja
 - 3) sosialismi aatteet.
- Ensimmäiset vaikutteet lähinnä konservatismista ja liberalismista, sosialismin merkitys kasvoi myöhemmin työväenluokan merkityksen kasvaessa

Mikko Mattila 2003

3

Kolme mallia

- Hyvinvointivaltioissa voidaan erottaa kolme erilaista mallia (Gøsta Esping-Andersen):
 - liberaali hyvinvointivaltio
 - korporatiivinen/konservatiivinen hyvinvointivaltio
 - sosialidemokraattinen hyvinvointivaltio

Mikko Mattila 2003

4

Liberalismi

- Liberaalissa aateperinteessä työntekijöiden joutuminen markkinoiden "armoille" ei ollut ongelma, päinvastoin
- Julkisen vallan toimenpiteet hyväksyttäviä ainoastaan markkinoiden epäonnistuttua
- Jos joku ei pysty markkinoiden avulla saamaan riittävästi toimeentuloa, voidaan käyttää tarveharkintaisia keinoja
- Liberalismi vahvoilla erityisesti englanninkielisissä maissa

Mikko Mattila 2003

5

Liberaali hyvinvointivaltiomalli

- Perusperiaate: yksilöt ovat vastuussa itsestään
- Suuruudeltaan pienet tarveharkintaiset avustukset
- Toimenpiteet suunnattu lähinnä köyhille ja matalapalkkaisille työntekijöille
- Vähän julkisia hyvinvointipalveluita (paitsi koulutus, mutta siitäkin osan hoitavat yksityiset koulut ja yliopistot)
- Keskiluokka voi hoitaa itse omat tarpeensa yksityisten vakuutusten avulla
- Suuret tuloterot, korkea köyhyysaste
- Tyypillisiä maita: USA, Kanada, Australia

Mikko Mattila 2003

6

Konservatismi

- Korporatiivinen hyvinvointivaltiomalli pohjaa konservatismiin aateperinteeseen
 - perinteiden, yhteisöllisyyden ja uskonnon korostaminen tärkeitä arvoja
 - paternalistinen ajattelu → tehtaan omistajan täytyy pitää huolta työntekijöistään ja heidän perheistä
 - "korporaatiot" (killat, yhdistykset ym.) perustettiin huolehtimaan jäsenistään
 - konservatiivinen ajattelu erityisen vahvaa Manner-Euroopassa

Mikko Mattila 2003

7

Konservatiivinen hyvinvointivaltiomalli

- Julkinen sektori hoitaa hyvinvointipalvelut lähinnä vakuutusjärjestelmien kautta
- Tavoitteena ei tulojentasaus, vaan tuloerojen säilyttäminen (etujen taso sidottu ansaittuun palkkaan)
- Vahva perhekorostus: ei päiväkoteja, vaan naiset hoitavat lapset kotona
- Vähän julkisia hyvinvointipalveluja (paitsi koulutus)
- Tuloerot ja köyhyys teollisuusmaiden keskitasoa
- Tyypillisiä maita: Saksa, Ranska, Itävalta, Italia

Mikko Mattila 2003

8

Sosialismi

- Sosialismi kaikkein merkityksellisin aate hyvinvointiajattelun taustalla
- Tavoitteena työntekijöiden markkinariippuvuuden poistaminen
- Työväenluokan kasvu ja demokratisoituskehitys nosti vähitellen sosialismin merkitystä poliittisena voimana
- Alkuperäinen vaatimus: kaikille oikeus riittävään minimitoimeentuloon (köyhyyden poisto)
- Vasta 1960-luvulla vasemmistopuolueet alkoivat painottaa korkeampia etuja (myös työssäkäyville)

Mikko Mattila 2003

9

Sosialidemokraattinen malli

- Peruseriaate: julkinen sektori on vastuussa yksilöistä
- Tyypillistä universaalit edut (näin myös keskiluokka sitoutettu mallin kannalle)
- Tasa-arvo, tuloerojen pienentäminen ja täystyöllisyys tavoitteena
- Vahvat julkiset palvelut (koulut, sairaalat, terveyskeskukset, vanhainkodit, päiväkodit jne)
- Pienet tuloerot, alhainen köyhyysaste
- Tyypillisiä maita: Ruotsi, Norja, Alankomaat, Suomi(?)

Mikko Mattila 2003

10

Julkisen sektorin menot (% BKT:stä)

	1970-79	1980-89	1990-99	Muutos 1970-1990-luku
Suomi	36	43	55	19
Ruotsi	51	63	63	12
Norja	46	47	50	4
Tanska	45	57	58	13
USA	32	35	36	4
Britannia	43	45	43	0
Australia	31	37	37	6
Saksa	45	48	48	3
Italia	40	49	53	13
Ranska	41	50	52	11
Espanja	25	39	46	21
Keskiarvo	40	47	49	9

Mikko Mattila 2003

11

Julkiset terveysmenot (% BKT:stä)

	1960	1973	1990-98	Muutos 1960-1990/98
Suomi	2	4	6	4
Ruotsi	3	7	7	4
Norja	3	6	6	3
Tanska	3	6	7	4
USA	1	3	7	6
Britannia	3	5	6	3
Australia	3	4	6	3
Saksa	3	6	8	5
Italia	3	6	5	2
Ranska	3	5	7	2
Espanja	1	3	6	5
Keskiarvo	3	5	6	3

Mikko Mattila 2003

12

Julkiset koulutusmenot (% BKT:stä)

	1960	1980	1996	Muutos 1960-1996
Suomi	7	5	8	1
Ruotsi	5	9	8	3
Norja	5	7	7	2
Tanska	4	7	8	4
USA	7	7	5 (94)	-2
Britannia	5	6	5 (95)	0
Australia	4	6	6 (95)	2
Saksa	4	-	5	1
Italia	4	5 (83)	5	1
Ranska	3	5	6	3
Espanja	2	2	5	3
Keskiarvo	5	5	6	1

Mikko Mattila 2003

13

Tulonsiirrot (% BKT:stä)

	1970-79	1980-89	1990-99	Muutos 1970-1990-luku
Suomi	9	13	20	11
Ruotsi	14	18	21	7
Norja	13	13	16	3
Tanska	13	17	19	6
USA	9	11	13	4
Britannia	10	13	15	5
Australia	6	7	8	2
Saksa	15	17	18	3
Italia	15	17	18	3
Ranska	16	17	18	2
Espanja	11	16	17	6
Keskiarvo	12	14	17	5

Mikko Mattila 2003

14

Yhteenvetoa kehityksestä

- Julkisen sektorin koko suurin sosialidemokraattisissa ja pienin liberalistisissa hyvinvointivaltioissa
- Nopein kasvukausi välillä 1960-1985, tämän jälkeen kasvu tasoittunut
- Ero ei synny koulutuksesta tai terveystennoista, vaan tulonsiirroista ja julkisesta palvelutuotannosta
 - esim. terveydenhoitopalveluihin panostetaan samalla tavalla kaikissa malleissa, mutta sosialidemokraattisessa mallissa julkinen sektori myös tuottaa terveystennoja

Mikko Mattila 2003

15

Hyvinvointivaltion ongelmat

- Liian laajan hyvinvointivaltion on väitetty hidastavan taloudellista kasvua ja lisäävän työttömyyttä
- Tämä ongelma realisoitui 1970-luvun puolivälin jälkeen, kun taloudellinen kasvu hidastui, mutta hyvinvointivaltion kasvu ei
- Vastaväite: ainakin osa hyvinvointivaltion toimista suunnattu taloudellisen kasvun parantamiseksi
 - esim. panostus inhimilliseen pääomaan ja tutkimukseen
 - tutkimusten mukaan julkisen sektorin koolla ja taloudellisella kasvulla ei ole voimakasta riippuvuutta suuntaan tai toiseen

Mikko Mattila 2003

16

Työttömyysaste (%)

	1960-66	1974-79	1990-94	1999-02
Suomi	1	4	12	10
Ruotsi	2	2	5	6
Norja	1	2	6	4
Tanska	2	6	9	5
USA	5	8	6	5
Britannia	1	4	8	5
Australia	2	5	10	7
Saksa	1	3	7	8
Italia	5	7	11	10
Ranska	1	5	11	9
Espanja	2	5	19	11
Keskiarvo	3	5	8	7

Mikko Mattila 2003

17

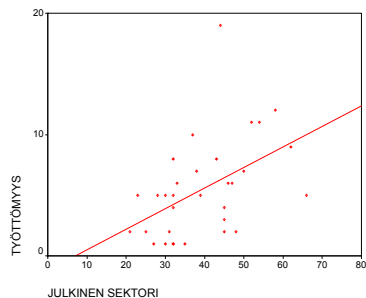
Hyvinvointivaltion ongelmat

- Tuottavuuden kasvun hidastuminen
 - palvelusektorilla tuottavuus kasvaa huomattavasti hitaammin kuin teollisuudessa → palvelusektorin kasvaessa taloudellinen kasvu hidastuu → verotulot pienenevät → veroja täytyy korottaa, jotta hyvinvointimenot voidaan ylläpitää
- Rakenteelliset muutokset
 - väestön vanheneminen → eläkemenoja ja terveydenhoitomenoja kasvavat
 - työssäkäyvän väestöosan suhteellinen pieneneminen → jos tuottavuus ei kasva, voi eläkkeiden maksu tulevaisuudessa olla ongelma

Mikko Mattila 2003

18

Työttömyys & julkisen sektorin koko

Mikko Mattila 2003

19

Työssäkäymisaste (miehet)

	1960	1974	1993	Muutos 1960-1993
Suomi	91	80	78	-14
Ruotsi	99	89	79	-19
Norja	92	87	82	-10
Tanska	100	90	87	-13
USA	91	85	85	-6
Britannia	99	92	84	-15
Australia	97	99	85	-12
Saksa	94	89	78	-17
Italia	95	85	75	-21
Ranska	95	85	75	-20
Espanja	100	91	75	-25
Keskiarvo	95	88	81	14

Mikko Mattila 2003

20

Työssäkäymisaste (naiset)

	1960	1974	1993	Muutos 1960-1993
Suomi	66	66	70	4
Ruotsi	50	65	76	26
Norja	36	50	71	35
Tanska	44	63	78	35
USA	43	52	69	27
Britannia	46	54	65	19
Australia	34	49	62	28
Saksa	49	51	61	12
Italia	40	34	43	4
Ranska	47	51	59	12
Espanja	26	33	43	17
Keskiarvo	41	48	60	19

Mikko Mattila 2003

21

Hyvinvointivaltion leikkaukset

- Hyvinvointivaltion leikkaustarve nousi keskusteluun jo 1970-luvulla
- Hyvinvointivaltiosta tullut "status quo" ja uudet ideat tulevat lähinnä "oikeistolta"
- Leikkaukset ovat jääneet pieniksi, pikemminkin hyvinvointivaltion kasvu on hidastunut tai pysähtynyt
- Erityisesti leikkauksia yrittivät Thatcher ja Reagan
 - tulokset jäivät lähinnä retoriikan tasolle

Mikko Mattila 2003

22

Leikkausten ja lisäysten asymmetria

- Kasvukaudella poliitikot kilpailevat hyvinvointiuudistuksilla ("credit claiming")
 - äänestäjistä kilvoiteltiin uudistuksilla
- Leikkauskaudella poliitikot välttelevät vastuuta ("blame avoidance")
 - Esim. Suomessa laman aikana suurimmat leikkaukset kohdistettiin valtionosuksiin

Mikko Mattila 2003

23

Miksi leikkausyritykset epäonnistuvat?

- Hyvinvointivaltiolla on vahva kansalaisten kannatus → leikkausten tekemisestä voi seurata vaalitappio
- Hyvinvointipalveluiden ympärille on syntynyt vahvoja eturyhmiä
 - esim. Suomessa työntekijäjärjestöt
- Julkisen sektorin työntekijät muodostavat suuren äänestäjäryhmän

Mikko Mattila 2003

24

Milloin leikkaukset onnistuvat?

- Yleensä leikkaukset onnistuvat ainoastaan taloudellisten kriisien aikana
- Tällöin muodostetaan usein suuria koalitioita leikkausten taakse, jotta mikään puolue ei pysty hyötymään asemallaan "hyvinvointivaltion puolustajana"
 - esim. Lipposen ensimmäinen hallitus

Mikko Mattila 2003

25

Hyvinvointivaltion kriisialttius

Hyvinvointivaltioiden kriisitalanteet (julkisen sektorin tasapaino ja velka karkaavat käsistä) eivät ole harvinaisia

- Esimerkkejä:
 - Suomi 1991-95 (vaje 11%, velka 70%)
 - Belgia 1984-85 (vaje 11%, velka 116%)
 - Tanska 1986-88 (vaje 9%, velka 53%)
 - Kreikka 1986-87 (vaje 12%, velka 51%)
 - Irlanti 1983-84 (vaje 16%, velka 82%)
 - Italia 1993 (vaje 11%, velka 108%)

Mikko Mattila 2003

26

Toimiva kriisipolitiikka

- Tutkimalla taloudellisia kriisejä eri maissa eri aikoina voidaan arvioida, mitkä tekijät auttavat talouden onnistunutta palautumista tasapainotilaan
- Lähde: Alesina, Alberto & Ardagna, Silvia (1998): Tales of Fiscal Adjustment. *Economic Policy*, 27: 489-545.

Mikko Mattila 2003

27

Toimiva kriisipolitiikka

- Onnistunut kriisipolitiikka on sellainen, että julkinen talous tasapainottuu, kasaantunutta velkaa voidaan lyhentää ja talous kasvaa nopeammin kuin muissa maissa
- Kaikki onnistuneet tasapainotuspolitiikat perustuvat pääosin menojen leikkauksille, ei verojen korotuksille
 - toimii ainoastaan, jos leikkaukset uskotaan pysyviksi (Ricardon ekvivalenssi) eli poliitikoilta vaaditaan uskottavuutta

Mikko Mattila 2003

28

Toimiva kriisipolitiikka

- Laajoilla ja maltillisilla tulosopimuksilla keskeinen rooli (onnistunut politiikka vaatii siis työntekijäjärjestöjen tuen), mutta pelkät tulosopimukset eivät riitä ilman leikkauksia
- Edellisiin liitettävä devalvaatio
 - EMU poistanut tämän vaihtoehdon monesta maasta → kriisitoimenpiteet vaikeampia toteuttaa
- Em. toimenpiteiden poliittiset kustannukset yllättävän pienet → suurin osa hallituksista valittiin uudelleen
- Suomessa toimittiin suurin piirtein em. mallin mukaisesti 1990-laman hoidossa

Mikko Mattila 2003

29

Leikkausten suuruus

- Hyvinvointivaltion leikkausten suuruutta vaikea arvioida
 - julkisen menot ja niiden muutos
 - ongelmia: taloudellisen tilanteen muutokset, väestömuutokset, määritelmämuutokset
 - yhteiskunnan tilaa kuvaavat mittarit
 - useimmissa mittareissa omat ongelmansa, tarkastellaanko suhteellista vai absoluuttista huono-osaisuutta?
- Yleisarvio on, että suuria rakenteellisia leikkauksia ei ole tehty tuskin missään

Mikko Mattila 2003

30

Mittareita

- Hyvinvointivaltion tilaa kuvataan usein tulonjako- ja köyhyysmittareilla
- Tuloerot
 - 10/90-suhde
 - gini-kerroin
- Köyhyys
 - ihmiset kotitalouksissa, joiden käytettävissä olevat tulot alle 50% mediaanikotitalouden käytettävissä olevista tuloista

Mikko Mattila 2003

31

Joitain tuloksia

- Tuloerot ovat kasvaneet suurimmassa osassa OECD-maita viimeisen kahden vuosikymmenen aikana
 - Suomessa tuloerojen kasvu ollut selvästi keskimääräistä nopeampi, mutta silti Suomessa yksi tasaisimmista tulojakoista koko maailmassa
- Köyhien määrässä ei selkeään trendiä (joissain maissa kasvua, jossain vähentymistä)
 - Suomessa köyhien osuus pienimpiä maailmassa (ja laskussa)

Mikko Mattila 2003

32

Joitain tuloksia

- Sosialidemokraattisissa ja korporatistisissa hyvinvointivaltioissa tulonsiirroista suuri osa hyväosaisille (jopa yli 20%)
- Tulonsiirrot muodostavat lähes kaikkialla suurimman osan alempien tuloluokkien käytettävissä olevista tuloista (ja tämä riippuvuus on kasvussa kaikkialla)
- Lähde: Oxley, Howard ym. (1997): Income Distribution and Poverty in 13 OECD Countries. *OECD Economic Studies*, no. 29, 1997/II

Mikko Mattila 2003

33

Tuloerot ja niiden muutos (1985-95)

	Gini 1994/5	Muutos % (1984/5-1994/5)
Suomi	23.1	9.1
Ruotsi	23.0	6.5
Norja	25.6	9.4
Tanska	21.7	-4.9
Alankomaat	25.3	8.2
USA	34.4	1.1
Kanada	28.4	-1.1
Australia	30.6	-1.9
Saksa	28.2	6.4
Italia	34.5	12.7
Ranska	29.1	-1.7
Belgia	29.9	2.3

Mikko Mattila 2003

34

Köyhyys ja sen muutos

	Köyhiä 1994/5 (%)	Muutos 1984/5-1994/5 (prosenttiyksikköä)
Suomi	6.8	-1.5
Ruotsi	6.4	0.4
Norja	8.0	1.1
Tanska	5.0	-2.0
Alankomaat	8.9	3.7
USA	17.1	-1.2
Kanada	8.9	-0.8
Australia	9.5	-2.7
Saksa	6.8	-1.5
Italia	9.1	2.9
Ranska	6.8	-1.5
Belgia	9.5	-2.7

Mikko Mattila 2003

35

Tulonjako Suomessa 1970-99

	1975	1980	1985	1990	1995	1999
Ylin desili	13,8	14,4	16,8	19,8	20,5	24,7
Alin desili	3,2	3,5	4,5	5,5	5,4	5,2
D10/d1	4,3	4,1	3,7	3,6	3,8	4,7

Kotitalouksien ylimmän ja alimman desiliin käytettävissä olevat reaali tulot vuoden 1999 rahassa, 1000 eur/vuosi
Lähde: Jaakko Kiander & Henrik Lönnqvist (2002): Hyvinvointivaltio, sosiaalipolitiikka ja taloudellinen kasvu. STM:n julkaisuja 2002:20.

Mikko Mattila 2003

36

Tulonsiirtojen jakauma 1993/5

	3 alinta desiliä	4 keskidesiliä	3 ylintä desiliä
Suomi	39.8	41.4	18.7
Ruotsi	31.4	41.4	27.2
Norja	47.7	35.3	17.0
Tanska	45.8	37.5	16.7
Alankomaat	43.6	35.7	20.7
USA	37.2	38.2	24.6
Kanada	41.7	41.0	17.3
Australia	58.1	34.6	7.4
Saksa	38.6	40.1	21.3
Italia	20.8	44.7	34.5
Belgia	30.0	45.7	24.3

Mikko Mattila 2003

37

Tulonsiirtojen osuus käyt. olev. tuloista

	3 alinta desiliä	4 keskidesiliä	3 ylintä desiliä
Suomi	54.0	26.4	9.8
Ruotsi	80.4	48.0	12.6
Norja	53.8	17.1	6.6
Tanska	85.9	32.5	12.5
Alankomaat	67.1	24.1	10.9
USA	35.6	12.0	5.1
Kanada	60.4	23.2	7.0
Australia	66.4	15.5	2.3
Saksa	51.4	22.0	8.6
Italia	18.8	11.1	7.9
Belgia	68.4	39.2	15.4

Mikko Mattila 2003

38

Leikkaukset Suomessa

- 1990-luvun leikkauksista on arvioitu, että niiden seurauksena vuonna 2000 sosiaalimenot olivat 8,5% (18,5 mrd mk) pienemmät, kuin ne olisivat olleet ilman leikkauksia (mitä tarkoittaa?)
- Leikkauspolitiikasta vaikea löytää johdonmukaisuutta
 - ei suurta suunnitelmaa, vaan pala palalta

Mikko Mattila 2003

39

Leikkaukset Suomessa

- Yleisarvio: leikkaukset eivät muuttaneet Suomen sosiaaliturvajärjestelmän peruspiirteitä
 - Etuuksien alkuperäinen rakenne ja etuusjärjestelmien tavoitteet säilyivät muuttumattomina
- Alkuvaiheissa pyrittiin leikkaamaan tukien tasoa (vähän vaikutusta), myöhemmin tehtiin rajauksia tuensaamisperusteisiin
 - asumistuki, työttömyysturva, sairausvakuutus

Mikko Mattila 2003

40

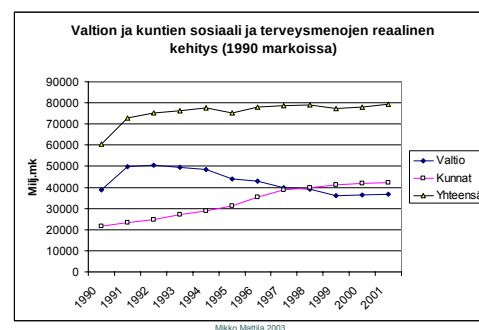
Leikkaukset Suomessa

- Poliittisesti tärkeiden ryhmien (eläkeläiset, lapsiperheet) etuja leikattiin vähemmän ja myöhemmin kuin muiden
- Vastuun välttelyn politiikka ("blame avoidance") johti siihen, että helpointa oli leikata kuntien valtion-osuuksia
 - hallituksen ei itse tarvinnut tehdä vaikeita päätöksiä siitä, kenen etuja leikataan
- Vastuu hyvinvointipalveluista on Suomessa siirtynyt yhä enemmän kuntien harteille

Mikko Mattila 2003

41

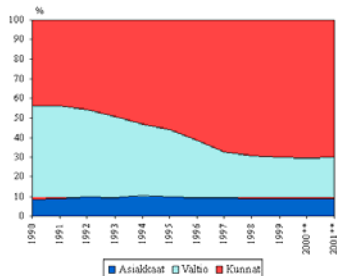
Sosiaali- ja terveysmenojen kehitys

Mikko Mattila 2003

42

Kuntien sos&ter menojen rahoitus

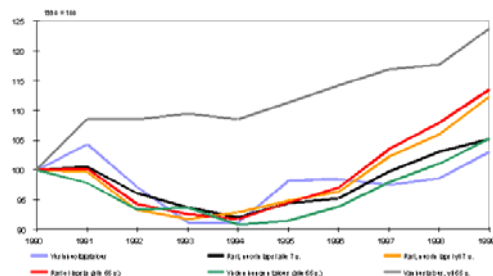

Lähde: Sosiaali-
turvan suunta
2000-20001. STM.
Julkaisuja 2000:22
[http://www.stm.fi/
suomi/julkaisu/
julk01fr.htm](http://www.stm.fi/suomi/julkaisu/julk01fr.htm)

Mikko Mattila 2003

43

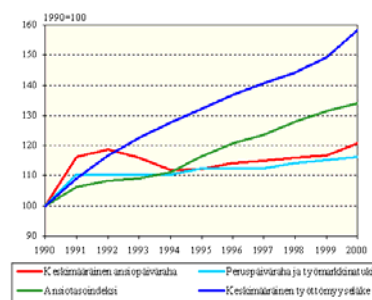
Kotitalouksien reaalitulojen kehitys

Mikko Mattila 2003

44

Työttömyysetuuksien kehitys

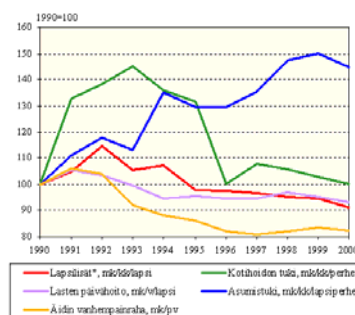
Huom. käyvät
hinnat!

Lähde: Sosiaali-
turvan suunta
2000-20001. STM.
Julkaisuja 2000:22
[http://www.stm.fi/
suomi/julkaisu/
julk01fr.htm](http://www.stm.fi/suomi/julkaisu/julk01fr.htm)

Mikko Mattila 2003

45

Perhepoliittisten tukien kehitys

Huom. reaaliset
hinnat!

Lähde: Sosiaali-
turvan suunta
2000-20001. STM.
Julkaisuja 2000:22
[http://www.stm.fi/
suomi/julkaisu/
julk01fr.htm](http://www.stm.fi/suomi/julkaisu/julk01fr.htm)

Mikko Mattila 2003

46